

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

להשלמת הנמצא במילונים*

(המשך)

אשכנז, התפעל (תרכ"ו)

ראה „לשונונו לעם“ תשכ"ז, עמ' 116

„ומלבד רעה תולה זאת... הנה עוד רעה תולה, אשר
על המורים ללמד לתלמידיהם את למודי העברים בהעתקת

---

* במדור זה ננסה להגיע אל עדויותיהם הקדומות ביותר של
מלים, צירופים, צורות, הוראות ושימושים, החסרים במילונים, או
הבאים בהם בלא עדות מפורשת מן הספרות, או המובאים בשם
מקורות מאוחרים. מי שבידו עדות קדומה יותר מן המובאת כאן,
אנו מבקשים ממנו, שיעמידנו עליה. ואף אנו עצמנו נביא לפעמים

לשון אשכנז, אשר לא ידעו את שניהם... אני הגבר (ועוד אנשים רבים למאות ולאלפים וכמעט כל מורי בתי הספר) הייתי תלמיד המלמדים ההם, שהעתיקו לי פשוט המזבח 'דער מזבח' וכדומה וב"ה עודני צעיר לימים הוקמתי מאת הממשלה למורה בבית הספר לנערי בני ישראל והעתיקתי לתלמידי, כמצווה עלי, המזבח דער אלטאר, ובכל־זאת אפונה אם תלמידי יבינו את השפה העבריה יותר ממני, ואפונה ג"כ אם מהעתיקתי יתאשכנזו (הפיזור במקור — ר"מ) יותר וידעו אשכנזית? (ש"י אבראמאוויץ [ממו"ס], אם קבלה היא נקבל, "המליץ" שנה חמישית גיליון 44, י"ב בכסליו תרכ"ו).

חג האורים (תרכ"ג)

„אמנם המעיין בפלאוויאוס שם יראה שאינו מזכיר כלל שם זה חנוכה, לחג הזה, אבל אומר שהוא נקרא בלשון היונית בשם $\varphi\omega\tau\alpha$ פֹּוֹטָא, וא"כ הכוונה בו חג האורים, או חג הנרות... $\varphi\omega\tau\alpha$ הוא גזור מהשם $\varphi\omega\varsigma$ ביונית, שהוראתו אור, אורה, מאור... גם נר... ויהיה השם $\varphi\omega\tau\alpha$ הנזכר, הרבוי מן היחיד $\varphi\omega\varsigma$ שהזכרנו,

---

דוגמה נוספת של שימוש, שכבר הובא במדור זה, אם נמצאנה במקור קדום יותר ממה שהבאנו. כל מקור שבכתב כאשר לעדות, ובלבד שיהיו זמנה ומראה־מקומה של העדות מפורטים בה בדיוק גמור. מערכת לשוננו לעם" תפרסם את התשובות, שיש בהן עניין ותועלת.

וא"כ תוראתו של השם *φωτα* הוא „נרות“, או „אורים“. וכן נראה מהכתוב (ישעיה ד'ד) כשמזכיר שם שכל העמים יודו לד' ובאיים הרחוקים, ידבר אליהם על פי מנהגם לתת כבוד לד' יתברך בהדלקת נרות (איללומינאציאן) ואמר: על כן בארים כבודו ד'... ומזה תבין דברי הפסיקתא על הפסוק הזה, בארים: אלו הפנסין (פי' עששיות בלשון היונית). וכן מפרש התרגום יונתן שם בישעיה „בארים“ מלשון אור (ליכט), אבל בהוראה המושאלת של הצלחה וטובה „חנוכה. מאת המנוח מ' יצחק בער לעווינזאהן, ז"ל, „המליץ“ שנה שלישית גיליון 8, כ"ו בכסליו תרכ"ג, עמ' 123).

חג האורים (תרנ"ט)

„טרם עוד יכפה נר חג האורים ומתים בעיר נחו אל שריקת צרצורים“ (שאול טשרניחובסקי, פנטסיה (פליל חנפה), בתוך „חזיונות ומנגינות“, ווארשא תרנ"ט, עמ' 49. בסוף השיר רשום התאריך: 1896).

פּלַפְלַת הַבַּיִת (תרכ"א)

„והנני מטיף לך קורא יקר דברים מעטים על אדות ספר תולדת הטבע שהעתקתיו, מדוע בחרתי בי (אוצ"ל): בו — ר"מ) ועל דבר העתקתי... מתכונת הספר היקר הזה הוא לא לבד ספר ילמד דעת טבעי הברואים כי גם להורות תועלת כל דבר ודבר ואיך יתנהג האדם וחי בארץ,

וילמד לכל איש חקי כלכלת־הבית (עקאנאמיע) איך ישלוט
בנכסיו אשר ברכו ה' וימצא פרי מאה שערים" (שלום
יעקב אבראמאויץ [ממו"ס], לכו חזו מפעלות ה', "המליץ"
שנה ראשונה, גיליון 20, י"א באדר תרכ"א, עמ' 365).

מִטְפַּחַת אֶף (תרנ"ט)¹

"ועל ידה נשענה אחותה הצעירה, אשר לחייה כדן
ומטפחת אפה הלבנה אשר בידיה רטובות מבכיי"
(ישעיהו ברשדסקי, באין מטרה, רומן מחיי המפלגה
הבינונית בישראל, ווארשא תרנ"ט, פרק כ"ד, עמ' 196).

מְלֵאכוֹת־יֹת (תרנ"ט)

"הוא נסה אמנם להשיב לשיחתם את קלות־הראש
הרגילה, אך אי־טבעיותו ומלאכותיותו של יחס
מאנס כזה היו בולטים יותר מדי" (ישעיהו ברשדסקי, שם,
פרק כ"ב, עמ' 178). "אני חשתי איזה מכשול־לב על
ההתחפשות הזאת, בושתי במעשה־עצמי אף נדמה לי,
כמו כל רואה מכיר את מלאכותיותם ואי־טבעיותם
של המעשים האלה" (שם, פרק כ"ה, עמ' 212). "הזיוף
והמלאכותיות, אשר הורגשו לי היטב, רפו את
ידי" (שם, שם).

אבן־שושן מביא במילונו החדש עדות למלה
מלאכותיות מאחד־העם: "כל אותן המטרות השונות...

---

1. ראה "לשונו לעם" תשכ"ז, עמ' 272.

לא היו באמת אלא מלאכותיות, חקוי מעשי אחרים".
הציטטה לקוחה ממאמרו של אחד-העם "פצעי אוהב" ע"פ
הנוסח שבכל כתביו בכרך אחד, תש"ז. מאמר זה נתפרסם
לראשונה ב"המליץ" מיום י"ג בכסליו תרנ"א, 13 (25)
בנובמבר 1890, ולשונו שם: "כל אותן ההשקפות והנטיות,
כל אותן המטרות השונות... לא היו באמת אלא
מלאכותיות, התחקות אל מעשי אחרים". התיבה
מלאכותיות אינה מנוקדת, לא בנוסח הראשון
שב"המליץ" ולא בנוסח האחרון שבכל כתביו, ונראה לי
שיש לקרואה מלאכותיות, צורת הרבים של שם-
התואר מלאכותי. מכל מקום אין כאן עדות בטוחה
למלה מלאכותיות.

יצוין, דרך אגב, שברשדסקי מרבה להשתמש בשמות-
עצם מופשטים בסיומת -יות, הנגזרים עפ"ר משמות-
תואר: אנוכיות, טבעיות, מוסריות, נימוסיות,
פתאומיות, ריקניות; ואף ממלים השאולות מלשונות
אירופה: אינדיפרנטיות, אי-נורמליות,
מטריליות, ציניות, שוביניות.

דגש (תרכ"ח)²

"אל יתהלל עשיר חסר לב בעשרו ואל יתהלל הנקלה
במשפחתו ואל יתהלל הבער בחכמת אבותיו, כי אם בזאת
יתהלל המתהלל, השכל וידוע לבדו; אשר לו לב דגש
ורוח דעת להיטב להועיל, כי אך באלה תפארת אדם!"

2. ראה "לשונו לעם" תשכ"ח, עמ' 130.

„האבות והבנים“, ספור אהבים מאת שלום יעקב בן-חיים
משה אברמױץ [ממו״ס], אדעסא, תרכ״ח, עמ' 105). „שכל טוב
בקרבה למד אותה מאוס בדרכי המחבלים ושטי כזב ולשנא
הנערים הנבערים, אשר אך בהמה המה להם, ולב־רגש הבינה
בחור בטוב ולהוקיר תכונות נפש דוד העדינות והליכותיו
היפות“ (שם, עמ' 70).